CUVINTE PROVENITE DE LA ONOMATOPEE (I)

Dumitru Loşonţi
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu", Cluj-Napoca

Résumé. ***Mots dérivées à base onomatopéique***. *Dans la présente étude, l'auteur se penche sur l'analyse de quelques mots dérivés ayant comme base des onomatopées, quelques-unes inconnus, d'autres insuffisamment ou erronément expliquées dans des ouvrages parus jusqu'à présent (i.e., « onomatopée », « formation onomatopéique », etc.).*
En valorisant un matériau dialectal inédit, recueilli par Sever Pop pour Atlasul lingvistic român [L'Atlas linguistique roumain], l'auteur indique les interjections et les suffixes qui sont à la base de ces dérivés.

Mots-clés : *interjection*, *formation onomatopéique*, *dérivé*, *étymologie*, *burău*.

BALALÁU, BĂLĂLÁN, BĂLĂLĂÍ. Verbul *a (se) bălălăi* înseamnă 'a (se) bălăbăni'. În DA, DEX[1,2], MDA şi DELR este considerat formaţie onomatopeică, iar în DU şi DM, onomatopee. Pentru SDLR, este o variantă a lui *a bădădăi*, pe care-l socoteşte rudă cu magh. *bódogolni* şi *bódorogni*. În CADE n-are nicio indicaţie etimologică. După CDER, se bazează pe creaţia expresivă *bă-lă-lă.*

Sensul primar al cuvântului, necunoscut de dicţionare, este cel de '(despre clopot) a suna', notat de S. Pop în Dăneşti VS ([clopotul] *bălălăieşte*: ALR I 353/512), un derivat, cu suf. verbal *-i*, de la interjecţia *balaláu!* 'cuvânt care redă sunetul clopotului' necunoscută nici ea de dicţionare, înregistrată în Hârja BC şi Bercioiu VL (ibid. 353/584, 803). Menţionez şi forma *bălălán-bălălán* din Şerbeşti BC (ibid. 353/530).

Evoluţia semantică e identică cu cea a sinonimului *a se bălăngăni*, provenit, după cum se cunoaşte, de la interjecţia *balang*.

BANANÁU, BĂNĂNĂÍ. Verbul *a bănănăi* înseamnă tot 'a se bălăbăni'. Explicaţiile etimologice propuse pentru el sunt identice cu cele menţionate la verbul *a se bălălăi*, cu singurele deosebiri că în CADE se face trimitere la *a (se) bălălăi* şi că, după CDER, se bazează pe creaţia expresivă *bă-nă-nă.*

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

Este un derivat, cu suf. *-i*, de la interjecţia *bananáu-bananáu!* ‘cuvânt care redă sunetul clopotului’, necunoscută de dicţionare, notată de S. Pop în Arefu AG (ALR I 353/782).

BOAMB, BOÁMBA, BOM, BOMB, BOMBĂÍ. *A bombăi* ‘(despre clopot) a suna’, înregistrat în Colincăuţi – Ucraina (*bombăiéşte*: ALR I 353/398) este un sens necunoscut de dicţionare.

E un derivat de la interjecţia *bom*, notată de la acelaşi informator (*zin bom-zin bom*: ibid.). După cum s-a remarcat (vezi Puşcariu DO 91–92, Marin *Verbe* 218), reduplicarea temei este una din trăsăturile caracteristice verbelor derivate de la onomatopee, pentru că „interjecţiile de la care derivă se întrebuinţează în vorbire repetat, fie în întregime, fie parţial. Aşa s-a ajuns la formaţii ca *fâlfâi, gâlgâi, pâlpâi, bâjbâi*...” (Marin *Verbe* 218).

Am vrea să completăm că sunt atestate şi variantele *bomb-bomb!* (în Iaşi IS şi Frumuşica Veche – Ucraina: ALR I 353/516, 658), *boamb-boamb!* (în Vorniceni – R. Moldova şi Tazlău NT: ibid. 353/492, 532), *boámba-boámba!* (în Zvoriştea SV: ibid. 353/387).

BOANC, BONCĂÍ. *A boncăi* ‘(despre clopot) a suna’, întâlnit în Calbor BV ([clopotul] *bóncăie*: ALR I 353/166) şi C.A. Rosetti TL ([clopotele] *boncăiesc*: ibid. 353/675), este un verb absent din dicţionare, derivat de la interjecţia *bonc(a)!*, cunoscută de dicţionare, sau de la *boanc-boanc* [b*ɟ*ŋc-b*ɟ*ŋc]!, notată în Şcheii Braşovului (ibid. 353/180).

BOANG, BONGĂLÍ, BONGĂNÍ. *A bongăli* ‘(despre clopote) a suna’, notat de S. Pop în Râciu MS [(clopotul] *bongăléşte*: ALR I 353/243), absent din dicţionare, e un derivat, cu sufixul *-ăli*, de la interjecţia *boang!*, absentă şi ea din dicţionare, care are o largă arie de circulaţie, fiind atestată în Banat, Crişana, Transilvania şi Moldova (Berzasca CS, Bucovăţ TM, Vermeş CS, Jdioara TM, Arini BV, Corvineşti BN, Stupini SJ, Moişeni SM, Ceahlău NT: ibid. 353/5, 45, 77, 79, 190, 259, 283, 345, 556), sau *bong!* ‘cuvânt care redă sunetul unui metal lovit’ (MDA). Ca în alte (foarte multe) cazuri, MDA, în loc să indice sursa în care este atestat pentru prima dată un cuvânt, menţionează DA ms.

Tot de la una dintre aceste interjecţii este derivat, cu sufixul *-ăni*, şi verbul *a bongăni* ‘(despre clopot) a suna’, absent din dicţionare, notat în Orăştie HD ([clopotul] *bóngăne*: ALR I 353/109).

BOMBOCÍ, BOMBOTÍ, MORMOTÍ. În MDA e dat (din „Adevărul literar şi artistic”, Seria a 2-a, 5 VI 1938, 7/4) verbul *a bomboci* ‘a flecări’, raportat, pentru etimologie, la *a bombăni.*

Forma verbală e din Banat, dintr-o zonă în care *t* urmat de *e*, *-i* se pronunţă *ć*, deci trebuia literarizată *a bomboti*. Verbul a fost notat şi de E.

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

Petrovici, cu acelaşi sens, în Glimboca CS (ALR II/I h 29/29), şi, cu sensul de ‘a mormăi între dinţi’, în Sveti Mihajlo [= Simiai – Jugoslavia] (ibid. h 31/8).

În DSB IV are mai multe atestări, unele în forma literalizată *a bomboci*. În acest dicţionar se precizează doar că e vorba de o „formaţie onomatopeică”.

A bomboti s-a format de la interjecţia *bom b[om]*, cu suf. *-oti*. Cf. sinonimul *a mormoti* ‘a mormăi între dinţi’ (Chizătău TM: ALR II/I h 31/76), despre care DLR se limitează să menţioneze că s-a format „de la *mor* (*mor*)”, dar pe care MDA îl derivă corect din „*mor m[or]* + *-oti*”.

BORÓI, BOROITOÁRE, BUR, BURĂÍ, BURĂITOÁRE, BURĂU, BURLÚI, BURÓI, BURUÍ, BURUITOÁRE. Burău ‘cascadă’ e dat în DA, CADE, DSB IV 205, *Dicţ. entop*. şi MDA cu etimologia necunoscută. După această menţiune, DA îl compară, între paranteze, cu megl. *bură* ‘torent de râu’ şi cu dr. *bărăcie*.

Lui Andrei Avram CIE 43 i „se pare justificată atât sub aspect semantic [...], cât şi din punct de vedere formal” numai trimiterea la megl. *bură*. Despre *burău*, atestat în Banat, crede că provine din sb. *burak* ‘ţâşnitură, jet’ (Tomici DSR), prin substituirea părţii finale, identificată cu sufixul românesc *-ac*”.

În DELR I 368, după menţiunea „etimologie nesigură”, *burău* este considerat un „probabil” derivat din „rom. **bură*[3] (bg., sb. *bura* ‘cascadă’)”. Curios lucru, nu se menţionează, cum ar fi trebuit, şi ipoteza lui Andrei Avram.

În realitate, *burău* este un derivat, cu suf. *-ău* de la interjecţia **bur* ‘cuvânt care redă zgomotul caracteristic făcut de un izvor puternic, de o apă curgătoare vijelioasă, de o cascadă, de grohotişul care alunecă la vale pe povârnişurile stâncoase etc.’. Cf. sinonimele *ciur*, *dur(a)*, **hur*, *ţur*, *zur* etc.

De la interjecţia **bur* s-au mai format: *bur* ‘partea dinspre izvor a unei ape vijelioase, spumoase’ (Arefu AG, Corbeni AG: *Dicţ. entop*.); *buroi* ‘izvor cu multă apă’ (CV, III, 1951, nr. 9–10, p. 45), ‘un fel de cascadă mică improvizată’ (CV, 1950, nr. 4, p. 36), ‘cădere de apă zgomotoasă’ (Firizu MH, Şovarna MH), lăsat în *Dicţ. entop*. fără etimologie; *a burăi* ‘a durui, a suna’, fără etimologie în DSB IV 205 şi MDA; *a burui* ‘(despre tun) a bubui’ (Strehaia MH: ALR II SN V h 1466/848), ‘(despre cascadă) a produce zgomotul caracteristic’ (Ştei HD: ALR I 430/116), care nu este cunoscut de dicţionare. Sufixele verbale sunt *-ăi*, respectiv *-ui*.

De la *a burăi* e derivat *burăitoare* ‘cascadă’ (cf. şi *Dicţ. entop*.), iar de la *a burui*, *buruitoare* ‘idem’ (ibid.).

De la *buroi*, prin asimilarea *u–o* > *o–o* a rezultat *boroi* ‘cascadă’ (Baia AR: CHEST. IV 43/68), ‘loc cu pământ mişcător’ (Broşteni SV: *Dicţ. entop*.), variantă necunoscută de dicţionare, iar prin asimilarea *u–o* > *u–u*, **burúi* ‘idem’, *din* care, prin despicarea lui *r* în *-rl-*, avem *burlúi* ‘izvor

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

amenajat pentru adăpat vitele' (Blăgeşti BC: ibid.). De la *boroi*, prin intermediul derivatului neatestat **a boroi*, s-a format *boroitoare* 'cascadă', dată în *Dicţ. entop*. ca variantă a lui *buruitoare.*

Despicarea lui *r* în *-rl-* o întâlnim şi în derivatele de la interjecţiile sinonime: *ciurlău* < *ciurău*, *durloi* < *duroi* etc.

BUFĂÍ, BUHĂÍ, BUHĂLÍ, BUHĂLUÍ, BUHUÍ. În DA, verbul *a buhăi*[1], la care sunt date variantele *a bufăi*, *a buhăli*, *a buhălui* şi *a buhui*, este lucrat cu sensurile: 1. 'a ţipa ca buha'; 2. 'a mugi ca buhaiul sau ca boul'; 3. '(despre copii) a plânge tare făcând *bhu! bhu!*'; 4. 'a împuşca, a trage cu puşca'; 5. 'a da zgomot mare între păsările de casă şi a le speria'.

Cât priveşte etimologia, este considerat onomatopee.

MDA preia toate aceste 5 sensuri în articolul *buhăi*[1], dar omite forma *a buhăli*, modifică, din greşeală, pe *a bufăi* în *a fufăi* şi dă o nouă etimologie, anume substantivul *buhai*!

Fără îndoială că aici sunt amestecate sensurile mai multor cuvinte omofone:

A buhăi 'a ţipa ca buha', de fapt '(despre buhă) a scoate sunetul caracteristic speciei', este un derivat, cu suf. *-(ă)i*, de la *buhă*.

A bufăi este derivat, cu suf. *-(ă)i*, de la *bufă*, variantă a lui *buhă* (vezi DA).

A buhăi 'a mugi ca buhaiul' şi *a buhălui* 'idem' sunt verbe derivate de la *buhai*, cu suf. *-i*, respectiv *-(ă)li.*

A buhăi '(despre copii) a plânge tare (făcând *bhu! bhu!*)' şi *a buhălui* 'idem' sunt derivate de la interjecţia *bhu*, cu suf. *-ăi*, respectiv *-ălui.*

A buhăli 'a împuşca, a trage cu puşca' şi 'a da zgomot mare între păsările de casă şi a le speria' este un derivat, cu suf. *-ăli*, de la interjecţia **buh*. Cf. *buf*.

A buhui '(despre bufniţă) a scoate sunetul caracteristic speciei' este un derivat de la interjecţia *búhu*, cu suf. *-i*.

În DA, verbul *a buhăi*[3], cu sensurile 1. '(despre tun) a bubui'; 2. '(despre om) a tuşi tare'; 3. 'a buchisa, a pisa, a bate' este lucrat s. v. *bufni*, deci, ca variantă a acestuia. MDA preia cele 3 sensuri într-un articol independent, *a buhăi*[3], indicând şi acestuia etimonul substantival *buhai*.

Acest articol trebuie modificat, reţinându-i-se doar sensurile 'a bubui' şi 'a bate'. Provine de la interj. **buh*. Sensul de 'a tuşi' aparţine lui *a buhăi* care e derivat de la interjecţia *bhu*.

CÂŢ, CÂŢĂ, CÂŢĂÍ. *A câţăi* '(despre bibilică) a scoate sunetele caracteristice speciei' (Peştişani GJ: ALR II 5745/836) este un derivat, cu suf. *-ăi*, de la interjecţia *câţ!* 'cuvânt care imită sunetele specifice bibilicii', notată de Emil Petrovici în Negreni OT, necunoscută de dicţionare (cu acest sens!): „[bibilica] căţăne câţ, păcat" (ibid. 5745/791).

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

De la această interjecţie provine şi substantivul *câţă* (pl. *câţe*) ‘bibilică’, cunoscut din Oltenia, dar fără etimologie în dicţionare (DA, CADE, MDA). În sprijinul acestei interpretări, vin şi sinonimele *cocleánţă* şi *ţijcă*, bine explicate în dicţionarele care le atestă de la interjecţiile *cocleanţ* şi *ţic* (DLR s.v. *ţic*[1], MDA), precum şi *clócă* ‘cloşcă’, de la interjecţia *cloc* cu care cloşca îşi cheamă puii (vezi Puşcariu DO 97). Pentru răspândirea lui *câţă*, vezi ALR II SN II h 383).

DANDÁU, DĂNDÁU, DĂNDĂNÍ. Verbul *a dăndăni* figurează în DU cu sensul ‘a se legăna, a oscila’, urmat de precizarea că e vorba de o „onomatopee exprimând mişcarea alternativă a clopotelor”. SDLR îl dă (ca pe toate verbele) la indicativ prezent (*dăndănesc*), glosat ‘sun prelung (vorbind de clopotele mari)’ şi-l explică din *dang*, considerându-l „şi rudă cu ung. *dongani, döngeni*”.

DA îl lucrează, neinspirat, s.v. *a (se) dăina* ‘a (se) mişca încoace şi încolo, a (se) clătina într-o parte şi într-alta, a (se) legăna’, cuvânt raportat, cu totul hazardat, la *dârdăuş* ‘derdeluş’, *târliuş* ‘idem’, *dăini*[2]. Explicaţia e preluată de DLR.

Din păcate, nu ştiu în ce arie circulă cuvântul.

Deşi s-ar putea explica de la cunoscutul verb *a dăngăni*, prin asimilarea lui *g* la *d*, considerăm că *dăndăni* este un derivat, cu suf. *-ăni*, de la interjecţia *dăndáu-dandáu!* [sic!], înregistrată în Cerneţi MH cu sensul ‘cuvânt care redă sunetul clopotului’ (ALR I 353/850), absentă nejustificat din DLR, sau, mai probabil, cu suf. *-i*, de la interjecţia **dan dan!*

DOÁNGA, DONGĂLÍ. Verbul *a dongăli* ‘(despre clopote) a suna’, cules din Vima Mare MM ([clopotul] *dongăléşte*: ALR I 353/270) este un cuvânt absent nejustificat din DLR, derivat cu suf. *-ăli* de la interjecţia *doánga-doánga* [d*ƒ*ŋga]! folosită de acelaşi informator (ibid.), absentă şi ea nejustificat din DLR.

HOARŢ, HOÁRŢĂ, HÓRŢA, HORŢALĂU. *A horţăi* are în DA sensul ‘a freca ceva, a scărpina’, ‘a se scărpina (tare şi zgomotos)’, fiind atestat din jurul Năsăudului şi din Bucovina, şi este raportat la verbul *a horji.*

A horţi e cunoscut de acest dicţionar din Moldova, cu sensul ‘a muta ceva din loc, fără a schimba poziţia’ şi este lăsat fără explicaţie etimologică.

Laura Vasiliu DV 33 explică pe *a horţăi* din *a horţi*: „cu rare excepţii, precum *minţăi* [...], puţinele derivate deverbale par a fi s i n o n i m e cu bazele: *horţăi* ‘horţi’, *morsocăi* ‘murseca’...”.

În MDA, *a horţăi* figurează ca „formaţie onomatopeică”, iar *a horţi*, cu etimologia necunoscută.

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

Considerăm util să reproducem citatul ilustrativ dat în DA la verbul *a horţăi*, pentru a evidenţia faptul că acţiunea exprimată de acest verb este un scârţâit: „Auzim pe-ntinsele fânaţe... o voce scârţiitoare... ca şi când cineva ar horţăi c-un beţişor peste dinţii unui pieptene'.

Verbele *a horţăi* şi *a horţi* sunt derivate, cu sufixele *-ăi*, respectiv *-i* de la interjecţia *hoarţ/ horţa!*, necunoscută de dicţionare, existentă în Bugnariu N, nr. 295: „Horţa, borţa pe spinare / Tronca, bonca-ntre picioare (clopotul)" şi în răspunsul din Pipirig NŢ la întrebarea: Cum face zăpada sub picioare?: „*crâşcă, scârţâie: hoarţ hoarţ*" (vezi ALR II SN V h 1469/551).

Substantivul *horţalău* 'cel ce se scarpină mult', existent în LRg I 103 din fostul raion Rădăuţi, absent din dicţionare, este un derivat, cu suf. *-alău*, de la *a horţăi*, verb semnalat din aceeaşi zonă cu sensul 'a tăia ceva cu un instrument rău' (ibid.).

Hoarţă 'fierăstrău de proastă calitate' (ibid.) s-a putut forma atât de la interjecţie, cât şi de la verb.

HURĂÍ, HURĂITOÁRE, HURLUITOÁRE, HURÓI, HURUÍ, HURUITOÁRE, URĂÍ. Verbul *a hurui* 'a face zgomot ca acela ce se aude când umblă o căruţă, când se rostogoleşte un poloboc sau când cad mai multe obiecte tari, unul peste altul, dintr-o dată' este considerat „onomatopee" (TDRG[3], DU, DA, DM, BDG), „formaţie onomatopeică" (DEX[1,2], MDA), ori este inclus între derivatele de la interjecţia *hâr*, cu variantele *hor*, *hur* (CDER), sau lăsat fără rezolvare etimologică (CADE).

Este un derivat, cu suf. *-ui*, de la interjecţia *hur*, atestată doar cu sensul de 'cuvânt care imită sunetul specific porumbeilor', dar care, după cum rezultă din derivatele sale, este sinonimă cu *bur*, *dur* etc.

Fără nicio îndoială, la acest verb aparţine şi sensul '(despre intestine) a chiorăi', reţinut în DLR din Maglavit DJ (deşi în sursa citată, NALR–Olt I h 106, apare în mai multe puncte) şi dat greşit s.v. *a urlui*[1] '(complementul indică boabele unor cereale, precum porumbul, orzul, ovăzul etc.) a măcina în granule mari'.

De la *a hurui*, cu suf. *-(i)toare*, s-a format *huruitoare*, cuvânt cunoscut de MDA ca adjectiv cu trei sensuri şi ca substantiv, doar cu sensul 'jucărie care se învârteşte cu zgomot'. Se întâlneşte şi cu sensul 'cădere de apă zgomotoasă' (Lereşti AG, Hărman BV, Runcşor MH, Tarcău NT, Cerbu TL: *Dicţ. entop*.).

Forma *a urăi* 'a tuna', atestată în Maidan, azi Brădişoru de Jos CS (*urăie-n cer*: ALR I 1242/24), este o variantă, rezultată prin afereza lui *h*, a verbului *a hurăi*, necunoscut de dicţionare, un derivat, cu suf. *-ăi*, de la interjecţia *hur*.

De la acest verb, cu suf. *-itor*, fem. *-itoare*, avem derivatul *hurăitoare* 'apă care curge cu zgomot, năvalnică, care fierbe' (Bârghiş SB: *Dicţ. entop*.).

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

Prin sincopa vocalei *i* a rezultat varianta [hurăȟtʃre] ‘cascadă’, notată de Sever Pop în Ighişu Vechi SB (ALR I 430/160), absentă nejustificat din dicţionare.

Hurăitoare ‘urme(le) pe care le lasă şiroaiele de apă care vin de la munte când plouă’, comunicat din Şinca Veche BV (vezi CHEST. IV/178 b), lăsat în MDA cu etimologia necunoscută, este un derivat de la **a se hurăi*, variantă a lui *a se hurui* = *a se hului* ‘a se surpa, a se nărui, a se face râpi’ (< magh. *hull* ‘a cădea; a curge’).

De la varianta verbală *a se hurlui* ‘idem’ s-a format *hurluitoáre* (pl. *hurluitóri*) ‘loc râpos, prăpăstios’, derivat, necunoscut de dicţionare, semnalat din Vad BV (vezi LRg II 51), sat apropiat de Şinca Veche.

Huroi ‘piatră măruntă’, existent în lucrarea lui V. Vârcol, *Din graiul popular al judeţului Mehedinţi*, în „Noua revistă română”, Bucureşti, 1910, vol. VIII, nr. 3, p. 86, este considerat greşit în DLR acelaşi cuvânt cu *urúi* (*urói*) ‘urluială’, un postverbal de la *a urui*[3] = *a urlui*[1] (magh. *öröl*). În MDA este lăsat cu etimologia necunoscută.

Glosarea ni se pare insuficientă. Credem că e vorba de sensul ‘pietrişul care cade de pe munte la vale’, cu care *huroi* a fost comunicat din Cloşani MH (CHEST. IV 94/854).

E un derivat, cu suf. *-oi*, de la interjecţia *hur*.

TĂLĂNCĂÍ ‘(despre clopote) a suna’, cules din Vârâţi IS ([clopotele] *tălăncăie*: ALR I 353/540) este derivat, cu suf. *-ăi*, de interjecţia *talánc-talánc!*, folosită de acelaşi informator, reţinută în DLR şi considerată variantă a lui *talang* ‘idem’. Verbul lipseşte nejustificat din DLR. În acest dicţionar figurează un verb omofon, cu sensul ‘a suna din talangă’, bine explicat de substantivul *talangă*.

TIOPĂÍ, TIOPĂITÓR, TIOPONÍ, TOPĂLÍ, TOPOÍ, TOPOTÍ, TREPETÍ, TROPOTÍ. În nord-estul Transilvaniei, Crişana şi Maramureş, pentru noţiunea ‘a bate mămăliga, după ce e gata, cu lingura sau cu o lopăţică, să se îndese; a tăpşi’ se folosesc, printre altele, verbele *a topăli* (Groşi MM: ALR II SN IV h 1113/349), *a topoti*[1] (Roşia BH: ibid. h 1113/310), *a trepeti* (Negrşti-Oaş SM: ibid. h 1113/346) şi *a tropoti* (Sânmihaiu Almaşului SJ; Voievozi Şimian BH: ibid. h 1113/284, 325).

Acestea au fost explicate diferit în DLR.

A topăli este raportat la *topală* ‘tocană’.

A topoti e lucrat ca variantă a lui *a tropoti*, care este explicat drept un derivat de la *tropot*.

În fine, *a trepeti* este raportat la ucr. *mpenemamu* ‘a tremura’.

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

După părerea noastră, lucrurile stau altfel. *A tropoti* este derivat de la interjecţia *trop!*, cu suf. *-oti*, iar *a trepeti* este o variantă a acestuia, apărută, probabil, sub influenţa verbului ucrainean amintit.

A topoti[1] este, în realitate, acelaşi cuvânt cu *a topoti*[2], dat în DLR cu sensurile ‘a netezi ceva cu palma (prin lovituri scurte, repetate)’ (Holod BH: LRg II 90), ‘a bate, a ciocăni’ (Brusturi BH), şi considerat „formaţie onomatopeică”.

Verbul este un derivat, cu suf. *-oti*, de la interjecţia **top!* (cf. *trop*) ‘cuvânt care redă sunetul produs de o lovitură scurtă, repetată’. Tot de la această interjecţie s-au mai format verbele *a topăli*, amintit mai sus, şi *a topoi* ‘a întinde mămăliga în pături suprapuse, unse cu grăsime, printre care se pune brânză, magiun etc.’, cuvânt necunoscut de DLR, pe care îl avem în grai (vezi Loşonţi GB 78).

Cu acest din urmă sens, nu cu cel de ‘a tăpşi’, cum greşit apare în DLR, Emil Petrovici a notat, în Petreştii de Jos CJ, verbul *a tioponi* [o ĉopońím] (ALR II SN IV h 1113/250 legendă), lucrat în DLR, o variantă a lui *a tiopăni* ‘(complementul indică mămăliga) a tăpşi’, verb considerat „formaţie onomatopeică” şi comparat cu *a topăli.*

Credem că avem a face cu verbe diferite, nu cu variante ale aceluiaşi cuvânt. Ele s-au format cu sufixele *-oni*, respectiv *-ăni*, de la interjecţia **tiop*, cu acelaşi înţeles ca şi **top*.

Într-un glosar regional din ALBA, alcătuit de un student în anul al III-lea la Filologie, se găseşte verbul *a ciopăi* glosat „a bate repede şi încet, a unge”. „Am făcut baie după care am pus să mă ciopăie pe spate. Am ciopăit scoverzile cu ciopăitorul” (vezi CV, II, 1950, nr. 4, p. 32).

Cuvântul a fost reţinut în MDA, dar lăsat cu etimologia necunoscută.

Deşi nu se menţionează localitatea din care s-au cules cuvintele, ALBA însemnând probabil raionul Alba, suntem convinşi că e una în care *t* urmat de *e* sau *i* se pronunţă *ĉ*, iar ɐ se pronunţă *ĝ*, după cum dovedesc formele *a se giora* („Am trecut prin spini şi tot m-am giorat. M-am jucat cu pisica şi m-a giorat pe mâini”) şi „*gipláie* = hăţurile de la hamul cailor”, forme care se literarizează *a se ghiora*, respectiv *ghepleie* (pl. lui *ghepleu* < magh. *gyeplő* ‘idem’).

Aşa stând lucrurile, *a ciopăi* reprezintă literalizarea fonetismului local [*a ĉopăĥí*], care se literarizează *a tiopăi*. Verbul este derivat de la interjecţia **tiop*, cu suf. *-ăi*.

Remarcăm şi faptul că substantivul *ciopăitorul* nu a fost reţinut în MDA. Se literarizează *tiopăitorul* şi e un derivat de la *a tiopăi*, cu suf. *-(i)tor*.

TOANC, TONCĂNÍ, TONCOTÍ. *A toncoti* ‘(despre clopote) a suna’, înregistrat în Avram Iancu AB ([clopotul] *toncotéşte*: ALR I 353/94), a fost reţinut în DLR şi explicat drept o formaţie onomatopeică.

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

Este derivat, cu suf. *-oti*, de la interjecţia *toanc-toanc* [tåŋc]! 'cuvânt care imită suntetul clopotului', absentă nejustificat din DLR, notată în punctele vecine Arieşeni AB şi Mogoş AB (ibid. 353/93, 100).

De la această interjecţie s-a format şi *a toncăni* 'a bate, a lovi un obiect pentru a-l face să sune', 'a (se) lua la bătaie, a (se) bate' (ALR I 1768/355, LRg II 106), dat în DLR ca variantă a lui *a tongăni*.

TOÁNGĂ. DLR cunoaşte substantivul *toángă* 'talangă' din Călugări BH şi Capu Codrului SV şi-l consideră „formaţie onomatopeică", comparându-l cu *ţoangă.*

E un derivat de la interjecţia *toanga* [tſnga]!, formă atestată în Checea TM, Veţel HD şi Păltiniş SV (ALR I 353/40, 107, 214), şi [tſngå]!, formă atestată în Câmp BH, Mediaş SB, Mihai Viteazu MS (*ibid.* 353/80, 144, 158). Precizăm că satul Câmp e foarte apropiat de Călugări, iar Păltiniş e în acelaşi judeţ cu Capu Codrului. Aceste forme interjecţionale, cât şi *toang!*, care este mult mai bine atestată, lipsesc, tot nejustificat, din DLR.

TOLOLOÁNCĂ 'clopot de tinichea, care se atârnă la gâtul vitelor (mai ales al oilor); talangă', comunicat din Vad BV (LRg II 55), e raportat în DLR la *talangă.*

E un derivat de la interjecţia **tololonc!* 'cuvânt care redă sunetul clopotului'. Cf. [*tålålfŋg*] 'idem' (Ighişu Vechi SB: ALR I 353/160). Precizăm că între Vad şi Ighişu Vechi nu este o distanţă mare.

ZIN, ZINĂÍ, ZINUÍ. Verbul *a zinăi* '(despre clopot) a suna' este cunoscut de DLR după o comunicare din Rădăuţi SV şi lucrat ca variantă a lui *a ţinăi*, care se întâlneşte prin Maramureş şi nord-vestul Transilvaniei cu sensul '(despre obiecte) a produce un sunet ascuţit şi prelung'. În privinţa etimologiei, şi el are menţiunea „formaţiune onomatopeică".

Verbul *a zinăi* a fost notat şi de S. Pop în Ialoveni – R. Moldova (ALR I 353/467), în forma [Þijnăħe]. Atestarea lipseşte din DLR din cauză că, înainte de 1989, în dicţionar nu se dădeau atestări ale cuvintelor din localităţi aflate în afara graniţelor. Din aceleaşi motive, nu găsim în DLR nici verbul *a zinui* '(despre clopot) a suna', notat în Năduşiţa – R. Moldova (ibid. 353/436).

A zinăi şi *a zinui* sunt derivate cu sufixele *-ăi*, respectiv *-ui*, de la interjecţia *zin-zin!* 'cuvânt care redă sunetul clopotului', înregistrată în Clocuşna, Gordineşti, Caşcalia, toate localităţi în R. Moldova (ibid. 353/403, 406, 480) şi, în compusul *zin bom-zin bom!*, în Colincăuţi – Ucraina (ibid. 353/398). Lipseşte şi ea din DLR.

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALR I = Material inedit adunat de Sever Pop pentru *Atlasul lingvistic român*, partea I.
ALR II/I = *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea II, vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu – Leipzig, 1940.
ALR II SN = *Atlasul lingvistic român* [II], serie nouă, I–VII, [Bucureşti], Editura Academiei Române, 1956–1972.
Avram CIE = Andrei Avram, *Comentarii şi ipoteze etimologice*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.
BDG = Vasile Breban, *Dicţionar general al limbii române.* Ediţie revăzută şi adăugită, I, II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1992.
CADE = *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”.* Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi*, de I.-Aurel Candrea, … Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1931].
CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2001.
CHEST. IV = Răspunsuri la *Chestionarul IV. Nume de loc şi nume de persoană,* Cluj, 1930 (cifra arabă de la numărător arată numărul chestiunii, cea de la numitor, numărul de ordine al localităţii. În unele localităţi, pe lângă răspunsurile la întrebările chestionarului, s-au comunicat, de obicei la sfârşit, ca adaos, şi alte cuvinte. În cazul unui asemenea cuvânt, în locul numărului întrebării se dă abrevierea Ad. [= Adaos].)
CV = „Cum vorbim”. Revistă pentru studiul şi explicarea limbii, Bucureşti, I, 1949 ş.u.
DA = *Dicţionarul limbii române* [publicat de Academia Română, sub redacţia lui Sextil Puşcariu], Bucureşti, 1913–1949.
DSB IV = *Dicţionarul subdialectului bănăţean,* vol. IV, redactor Maria Purdela Sitaru, Timişoara, 1988.
DELR = *Dicţionarul etimologic al limbii române* (DELR). Volumul I, **A–B**. Tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012; Volumul II. **Litera C**. Partea 1, **Ca-Cizmă**, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015.
DEX[1, 2] = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975; ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
Dicţ. entop. = *Dicţionarul entopic al limbii române*, de Gheorghe Bolocan, Elena Şodolescu Silvestru, Iustina Burci, Ion Toma, volumul I (A – M), volumul II (N – Z), Craiova, Editura Universitaria, 2009, 2010.
DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă [publicat de Academia Română], tomul VI [M], Bucureşti, 1965 ş. u.
DM = *Dicţionarul limbii române moderne*, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
DU = Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române.* A cincea ediţiune, revăzută şi adăogită, [Craiova], Editura „Scrisul Românesc” S. A., [1925].
LRg I, II = *Lexic regional,* I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960; II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.
Loşonţi GB = Dumitru Loşonţi, *Graiul din Bonţida*, lucrare de licenţă, Cluj, 1965.

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)

Marin *Verbe* = Georgeta Marin, *Verbe derivate de la interjecţii onomatopeice*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 217–234.
MDA = *Micul dicţionar academic*, I–IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
NALR – Olt. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, [vol. I] sub conducerea lui B. Cazacu, I, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
Puşcariu DO = S. Puşcariu, *Din perspectiva Dicţionarului. I. Despre onomatopee în limba română*, în „Dacoromania" I, 1920–1921, 73–108.
SDLR = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună", 1939.
TDRG^3 = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Bukarest, Band I **A**–**C**, Band II **D**–**O**, Band III **P**–**Z**, Cluj-Napoca, Clusium, 2000–2005.
Tomici DSR = Prof. univ. dr. Mile Tomici, *Dicţionar sârb-român*, I–III, Temišvar, 1998–1999.

Abrevieri

cf.	= compară	nr.	= număr
dr.	= dacoromân	sb.	= sârb
h	= hartă	s. v.	= (lat.) *sub voce* 'sub cuvântul'
magh.	= maghiar(ă)	suf.	= sufix
megl.	= meglenoromân		

Simbolurile pentru judeţe

AB	= Alba	MS	= Mureş
AG	= Argeş	NŢ	= Neamţ
AR	= Arad	OT	= Olt
BC	= Bacău	SB	= Sibiu
BH	= Bihor	SJ	= Sălaj
BN	= Bistriţa-Năsăud	SM	= Satu Mare
BV	= Braşov	VS	= Vaslui
CS	= Caraş-Severin	TL	= Tulcea
DJ	= Dolj	TM	= Timiş
GJ	= Gorj	VL	= Vâlcea
HD	= Hunedoara	SV	= Suceava
IS	= Iaşi		
MH	= Mehedinţi		
MM	= Maramureş		

BDD-V5057 © 2019 Casa Cărții de Știință
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:13:47 UTC)